

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – П. : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. Современная американская лингвистика : Фундаментальное направление / А. А. Кибрик, И. М. Кобозева, И. А. Секерина. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 480 с.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
9. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.
10. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. (Глава 1-2) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с.

Одинецкая Л. Роль метафоры в средствах массовой информации

В статье рассмотрена история исследования метафоры. Акцентируется специфику когнитивного изучения метафоры. Выяснено понятие «концептуальная метафора» и охарактеризовано ее особенности. Определены типы метафор, ее функции. Проанализирована стилистическая роль метафоры в языке средств массовой информации.

Ключевые слова: метафора, концептуальная метафора, когнитивная лингвистика, средства массовой информации.

Odynetska L. The role of the metaphor in mass media

The article reviews the history of study of the metaphor. The attention is paid to the specific character of cognitive study of the metaphor. The term «conceptual metaphor» and its characteristics are determined. Types of metaphors are defined, their functions are highlighted, and their stylistic coloring in the language of the mass media is analyzed.

Keywords: metaphor, conceptual metaphor, cognitive linguistics, mass media.

УДК 655.535.54 : 82

Ю. С. ПОЛТАВЕЦЬ

кандидат філологічних наук, асистент

СПЕЦИФІКА ВИДАВНИЧИХ АНОТАЦІЙ ДО ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ВИДАНЬ

У статті проаналізовано специфіку функцій, змісту, стилю та методики створення видавничих анотацій до сучасних літературно-художніх оригінальних та перекладних видань. Схарактеризовано набір змістових елементів, які можуть бути наведені в анотації, та проілюстровано їх прикладами. Розглянуто прийоми анотування різних видів літературно-художніх видань, зокрема видань окремих творів та збірників, особливості складання анотацій до творів різних родів літератури та жанрів.

Ключові слова: анотація, видавнича анотація, структура анотації, спойлер, літературно-художнє видання.

З видавничої анотації починається знайомство потенційного читача з літературним твором і виданням, у якому цей твір опубліковано. Саме враження від анотації значною мірою зумовлює можливість та якість подальшого «спілкування» цього читача з обраною книгою.

Створення якісної анотації до літературно-художнього видання – складний процес, адже анотаторові потрібно розкрити основні змістові й жанрові характеристики твору, дотриматись відповідного стилю, образності, а

також зацікавити читача, спонукати його до придбання книги. Видавнича анотація як стисла характеристика видання щодо його змістових та інших особливостей створюється редактором [1, 2].

Питання видавничих анотацій досліджуються в галузі бібліографії і є об'єктом сучасних наукових розвідок Г. Плиси, А. Фідельської, О. Петренко (в аспекті вимог видавничих стандартів до анотацій, макетів анотованих каталожних карток та їх дотримання суб'єктами видавничої діяльності), Н. Кушнарєнко, В. Удалової, В. Лутовинової, О. Збанацької (в аспекті аналітико-синтетичного опрацювання первинних документів і створення вторинних, якими і є анотації).

Мета дослідження – з'ясувати особливості видавничих анотацій до сучасних літературно-художніх видань, їхню відмінність від анотацій на інші видання, змістові елементи та прийоми створення.

У видавничій діяльності «за цільовим призначенням розрізняють видавничу анотацію на літературно-художнє видання та на інші, крім літературно-художнього, види видань» [1, 3], що свідчить про специфіку анотацій до таких видань, їх суттєву відмінність від інших.

Літературно-художнє видання – видання твору (творів) художньої літератури. Об'єктами анотування літературно-художніх видань є: літературно-художні видання окремих творів, збірники творів (антології, альманахи, хрестоматії), зібрання творів, багатотомні та серійні видання. Хрестоматії поєднують ознаки літературно-художнього і навчального видання, що варто враховувати при створенні анотації.

Видавнича анотація подається як до оригінальних видань, так і до перекладних, а в тих, які видані в Україні не українською, обов'язково наводиться анотація державною мовою. У періодичних виданнях творів художньої літератури – літературно-художніх газетах і журналах – анотацій немає (хоча вони створюються і зазначаються в інших виданнях, наприклад, у каталогах періодичних видань для їх передплати).

Видавничим анотаціям притаманний синкретизм виконуваних функцій. Якщо в бібліотечній практиці за функціональним призначенням розрізняють довідкові та рекомендаційні анотації (основною метою перших є уточнення відомостей, що подані в бібліографічному описі, глибше розкриття змісту твору, других – зацікавити читача, популяризувати твір друку), то у видавничих анотаціях ці функції зливаються: рекламна функція невід'ємна від інформаційної, через створення інформаційної моделі літературно-художнього твору потрібно зацікавити споживача видавничої продукції.

Оскільки «видавничі й книготорговельні анотації складаються з рекламною метою, вони призначені для широкого і неоднорідного кола користувачів», потрібно «пояснювати в них маловідомі поняття і терміни, особливо, якщо анотація складається на популярні твори» [5, 240]. Так, недоцільним є використання в досліджуваних анотаціях лексем *горор* (фільм жаху) («Десятьох майстрів горору – Кінга, Страуба... зібрано під однією

обкладинкою»), *вадемекум*¹ («Роман... становить своєрідний *вадемекум пияцьких піднесень*»), їх варто було б замінити більш вживаними словами.

Анотацію наводять у складі макета анотованої каталожної картки, який розміщують у нижній частині звороту титульного аркуша чи на останній сторінці видання перед надвипускними даними, за відсутності титульного аркуша – на останній сторінці або на другій чи на третій сторінці обкладинки [2, 7]. Якщо такий макет не вміщується у виданні (видання малого обсягу, малоформатне, мініатюрне), анотацію рекомендовано подавати як окремий елемент видання та розміщувати на останній сторінці видання перед надвипускними і випускними даними, чи, за потреби, на другій чи на третій, чи на четвертій сторінці обкладинки, палітурки або на клапані суперобкладинки [2, 7; 1, 3].

Крім інформативності, ознакою анотації є стислість, тож рекомендований її обсяг – 500 друкованих знаків, але занадто коротка характеристика видання не має сенсу, вона буде безкорисною. Наприклад, така анотація до збірника вибраних творів М. Коцюбинського (анотацію подаємо повністю): *«До видання ввійшли вибрані художні твори класика української літератури»* (Коцюбинський М. М. Вибрані твори. – К. : Країна мрій, 2015. – 512 с.).

Анотація на літературно-художні видання містить такі відомості: про автора твору, жанр, зміст твору, інший (інші) відомий твір (твори) цього автора, склад довідкового апарату видання, читацьку адресу видання [1, 3].

Інформація **про автора** твору переважно починає анотацію. Це відомості про:

✓ належність автора до певної епохи, період його творчості: *«Роман “Баламутка” видатного французького письменника доби романтизму»*. Якщо автор не сучасник, і його творчість належить до минулих років (століть), то рекомендовано зазначати дати його життя [1, 3]: *«Пропонуємо увазі читачів вибрані твори Олекси Слісаренка (1891 – 1937) – талановитого прозаїка, майстра гостросюжетної психологічної новели»*; *«Повість “Огненне коло” Івана Багряного (1906 – 1963)»*;

✓ належність автора до певної країни (особливо в перекладах): *«До книжки вибраних творів ушавленого французького поета Анрі Мішо (1899 – 1984) ввійшли його найкращі поезії; Роман “Море моря” складається в мозаїку спогадів авторки, швейцарки словенсько-угорського походження Ільми Ракузи»*, місце проживання і творчості, якщо письменник – представник однієї країни, а через певні обставини (особисті, професійні, кар’єрні, політичні) проживав в іншій: *«Роман “Жовтий князь” Василя Барки, представника української діаспори у Сполучених Штатах Америки»*; *«У книзі есеїв одного із найінтелектуальніших представників Нью-Йоркської групи – відомого поета і науковця Богдана Рубчака»*;

✓ належність автора до літературного напрямку: *«Це видання... Альфреда Дьобліна (1878 – 1957), одного з найвизначніших представників*

¹ кишенькова довідникова книжка, путівник

літератури модерну, світового класика й справжнього революціонера літературного слова»; *«Амадо Нерво (1870 – 1919) – один із найвизначніших представників латиноамериканського модернізму»; «Стівен Крейн (1871 – 1900) – американський поет, прозаїк і журналіст, представник імпресіонізму в літературі»;*

✓ професія автора, сфера діяльності: *«До нової книги відомого українського письменника і музиканта увійшли...»; «друга книжка українського філософа та публіциста Володимира Єрмоленка...»; «До видання увійшли вибрані твори великого українського філософа, письменника й богослова Григорія Сковороди...»;*

✓ визнання, відгуки про автора видатних осіб, популярність у країні чи світі: *«Український читач має нагоду познайомитися з прозою Георгіє Господинова – найбільш знаного у світі сучасного болгарського письменника»,*

✓ відзнаки: *«Книга лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, чільного представника Київської школи поезії Василя Голобородька»;*

✓ взаємозв'язки з іншими митцями; вплив вітчизняних та зарубіжних письменників на творчість автора: *«Свого часу Куліш обрав для себе кумира – англійського письменника, майстра історичного роману Вальтера Скотта. У своїй творчості Куліш намагався наслідувати літературні прийоми В. Скотта»; «твір став радісною віддушиною для сотень тисяч читачів, які побачили в ньому... талановите продовження гумористичних традицій Степана Руданського та Остапа Вишні»;*

✓ вплив автора на інших митців: *«Розпочавши творчий шлях під деяким впливом французького символізму, Амадо Нерво невдовзі не лише знайшов власну творчу манеру, а й став дороговказом для наступних поколінь мексиканських поетів...»;*

✓ порівняння, зіставлення з іншими письменниками: *«Подібно до Франца Кафки чи Готфріда Бенна, Альфред Дьоблін жив між двох професій – і в його текстах бачимо поєднання психологізму та поетичності».*

Часто в сучасних літературно-художніх виданнях інформацію про вітчизняних та зарубіжних авторів подають розширено поза межами анотації, окремим інформаційним блоком, який розміщують на задній боковині палітурки, четвертій сторінці обкладинки або на клапані суперобкладинки.

Відомості про **жанр літературного твору** подають у розгорнутій формі [1, 3], адже вони покликані конкретизувати відомості, подані в бібліографічному описі: *«Мелодраматичний роман “Назустріч”»; «Це гумористично-лірична віршована оповідка з національним колоритом»; «“Тоді” написано у формі щоденника головного героя»; «Жанр цієї експериментальної прози балансує на межі художньої оповіді та есеїстики». З жанром пов'язана і манера оповіді: «Моменти життя головного персонажа, спогади про різних людей, країни, події, роздуми про начебто сторонні речі – ніби фрагменти мозаїки, з яких треба скласти цілісну картину»; «...веселий анархічний роман “Вечірній мед”, сповнений інтертекстуальної гри з поетичними текстами покоління*

вісімдесятників і з творами Стейнбека, Джойса та Бекета»; «...сюрреалістичний “Досвід коронації” – карколомний експеримент із постмодерними текстовими стратегіями».

Інформація про **зміст твору** – один із найважливіших елементів анотації. Він розкривається через сукупність відомостей, що становлять складну ідейно-тематичну й естетичну єдність:

✓ назва твору. Анотація може корелювати з назвою твору, обігрувати її: *«Попри смаковиту назву, “Тістечка” не є збіркою рецептів витончених десертів»* (Сова І. Тістечка з ягодами. – Харків : Фоліо, 2005. – 256 с.); *«Невідомо, чи авторка цієї книжки насправді стала святою, однак чудес і мученицьких смертей (дві необхідні умови канонізації) у її текстах предостатньо»* (Малярчук Т. Як я стала святою. – Харків : Фоліо, 2006. – 190 с.); *«“Клітка для неба”, “Глобус України”, “Кенгуру завбільшки з цвіркуна”... Назви повістей, що увійшли до нової збірки Василя Слапчука, химерніші одна за одну»* (Слапчук В. Клітка для неба. – К. : Факт, 2006. – 280 с.); пояснювати: *«[Це книжка – Ю.П.] Про те, як далекі класики можуть раптом стати близькими – як друзі, як рідні»* (Єрмоленко В. Далекі близькі. – Львів : ВСЛ, 2015. – 299 с.); *«У новій книзі Андрія Содомори “Сльози речей” живе незвичайний Львів – Львів тонких настроїв та почуттів. Рефреном тут можуть слугувати слова Вергілія “Є такі сльози речей, і що смертне – торкається серця”* (Содомора А. Сльози речей. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 172 с.); *«...роман молодого польського прозаїка Миколая Лозінського “Reisefieber” (з німецької – тривога перед мандрівкою)»* (Лозінський М. Reisefieber. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 160 с.). Це дає змогу розкрити ідею твору й налаштовує читача на його сприйняття: *«Кожна людина має душевний стрижень, який є основою її особистості. Таке собі живе дерево, що росте десь у глибині»* (Куява Ж. Дерево, що росте в мені. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 224 с.); *«Поетичний код порога, двічі названий уже в заголовку книги, визначає символічну площину цих поетичних текстів, які з глибокою образною силою відтворюють екзистенційний межовий стан ліричного героя»* (Целан П. Від порога до порога. – Чернівці : Книги ХХІ, 2014. – 132 с.). Проте далеко не в усіх творах потрібно пояснювати назву. Витлумачення назви у деяких творах – це важливий процес і результат уважного прочитання, розуміння творчого задуму автора;

✓ рік, місце, мотив написання твору: *«Збірка Пауля Целана “Від порога до порога” (1955) містить 47 віршів раннього паризького періоду й рефлектує найважливіші події життя автора поміж 1952 та 1955 роками»;*

✓ джерела для написання твору: *«Роман цікавий ще й тим, що відкриває деякі таємниці російсько-чеченської війни на документальній основі»;*

✓ місце і час подій у творі: *«Дія твору відбувається в Парижі і в провінційному містечку Ісудені часів Реставрації»;* *«Повість “Огненне коло”... книга про трагедію під Бродами під час Другої світової війни»*. Видавництва, зокрема Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», інколи формують ці

відомості так, як в анотації до фільмів: *«Україна, 1930-ті роки; Україна. Перша світова»*. Але в анотаціях до художніх творів краще подавати цю інформацію не номінативною конструкцією: *«Це книжка про дитинство і юність між кордонами Європи 50 – 60-х років»* або ж вводити її в ширший мовний контекст: *«Але час, у якому їм судилося жити, незвичайний: Україна ХХ століття, воєнне лихоліття»*;

✓ тема твору. Подається конкретно (*«У романі розповідається справжня історія Бургундського герцога, якимсь дивом прозваного Жаном без Страху»*; *«У казковій повісті “Колгосп тварин” в алегоричній формі розповідається про часи становлення СРСР»*) чи абстрактно (*«це надзвичайна трагічна історія молодого хлопця, який переконався у марноті спроб покращити світ»*; *«“Reisefieber” – це книга про нашу мовчазну війну з самими собою і незворотнім часом»*), а для поетичних текстів зазначається мотив: *«Основними мотивами цих віршів є кохання і смерть, поезія й мова, пам'ять про мертвих і людська солідарність»*; *«До книги увійшли ліричні твори поетів-романтиків першої половини ХІХ ст., сповнені романтичних мотивів: невимовної журби, самотності, оспівування кохання»*, вид лірики: *«Переважно тут інтимна лірика, хоча трапляються і тексти про війну, про світ, який зовні»*.

Тему твору можна розкрити описовим (наративно-дескриптивним) або проблемним способом. Розповідна модальність реалізується через використання прийменника *про*, частки *це*: *«Це книжка про Руссо, Казанову, Гофмана, Флобера, Дерріда, Зонтаг, Барта, Гарі – і водночас про близькість, насолоду, невидимість, втрату, повільність та чуттєвість. Це книжка про людей та їхнє життя, їхні болі й радості – і водночас про сенси, що їх ці люди витворювали зі свого досвіду. Це книжка про те, як можна перетворити слабкість на силу, а ваду – на перевагу»*; *«...тут ідеться про революцію 1917 року, про брехливі обіцянки, що “земля – селянам, а заводи – робітникам”, розповідається про розкуркулення, примусові переселення, репресії, розстріли і про мільйони замордованих у сталінських концтаборах»*.

Проблемні анотації створюють з використанням питальних речень: *«Чи вдасться Трис розкопати ці таємниці й при тому не тільки не загинути, а й не втратити себе?»*; *«Чи можливий бодай найменший прояв свободи, нехай навіть у вигляді можливості мати свої власні глибоко приховані, вільні від примусу думки, в умовах абсолютної тоталітарної влади?»* Такі анотації мають свої переваги над описовими, однак усі анотації не можуть бути проблемними. Вони властиві творам, де автор порушує гострі проблеми, де є пригодницький і детективний сюжет, зрештою, експресивність проблемних анотацій краще реалізується на контрасті до описових.

✓ ідея твору: *«У ХХ ст. ця книга стала розрадою для людства, яке потерпало від людиноненависницьких ідеологій: адже автор стверджує кінцеву перемогу гуманізму»*. Одним із прийомів розкриття ідеї твору є подання цитати з нього: *«“Добре бачить лише серце. Найголовнішого не побачити очима”, – стверджує письменник цю істину своїм останнім закінченим*

твором»; «*“Нас переможено, але це не є правда. Нас вибито... Минуть десятиліття, і ми воскреснемо в народній пам’яті...”* – говорить один із головних героїв повісті»;

✓ проблеми, порушені в творі: «Видання широко представляє есеїстику Костя Москальця, зосереджену на етичних, естетичних і метафізичних проблемах нашого часу»; «Важко пригадати якийсь інший літературний твір, який би без зайвої манірності, настільки ж чітко, правдиво і жорстоко поставив перед загалом таку ж важливу проблематику. А саме: що таке влада? Яка її природа? Куди прямує сучасне суспільство? Що таке справжня смерть, і яка саме смерть є справжньою – фізична смерть індивіда, а чи смерть його внутрішнього єства, при збереженні фізичного тіла? Що таке свобода, і як вона співвідноситься з владою?»;

✓ сюжетна лінія: «Героїня повісті, сорокарічна Амалія Коїч, несподівано дізнається про не відомі їй досі обставини своєї біографії. Ця новина, а також події, які вона потягла за собою, різко змінюють усталене, налагоджене життя жінки й доводять її майже до нервового зриву»; «В романі всі сюжетні лінії пов’язані зі старим особняком в центрі Києва».

Неприпустимою є наявність в анотації **спойлера** (від англ. *Spoil* – псувати) – інформації про книгу, що розкрита передчасно, ще до особистого ознайомлення з предметом уваги і тому може зіпсувати враження від твору [8]. Читачеві має бути цікаво сприймати твір, тому не можна розкривати в анотації важливі моменти сюжету (кульмінацію, розв’язку), як це зроблено, наприклад, у таких анотаціях: «Він жив далі і все частіше приходили думки, що жінка може врятувати чоловіка від усього на світі, навіть від самовбивства. А тепер прийшов його час виборювати у долі свою любов. І щоб захистити свою останню Юлію, він вбиває себе»; «Сивоок, для якого будівництво храму стає головною справою життя, трагічно гине і його ховають під плитами собору. Ярослав Мудрий вінчається в Софії на кесаря землі Руської. Але і він дійшов цього ціною великих душевних втрат, зрікшись заради влади єдиного в своєму житті справжнього кохання». З цим пов’язаний такий недолік анотацій, як подання усієї фабули твору, тож анотування не може зводитись до його переказу;

✓ герої твору (їхня вікова, географічна, соціально-демографічна, морально-етична характеристика): «Буденні історії мешканців Нового Белграда»; «Головний герой роману – художник Матвій – працює вдома і доглядає за дитиною. Його дружина – успішна ріелторка, яка мало цікавиться вихованням доньки»; «Він має все – дружину-телеведучу, красуню-коханку, бізнес на бюджетних грошах, впливових друзів та партнерів. Він – типовий представник так званого “бомонду” чи то “еліти”»;

✓ місце твору в доробку автора: «“Далекі близькі” – друга книжка українського філософа та публіциста Володимира Єрмоленка»; «“Великий Гетсбі” (1925) є найвідомішим романом Ф. С. Фіцджеральда»;

✓ художня цінність твору. Розкривається через відгуки критиків, видатних особистостей про твір: «Критики назвали цей містичний детектив

Марини Гримич українським *“Twin Peaks”*»; «*“Чорна рада”* Пантелеймона Куліша (1819 – 1897), за словами І. Франка, – *“найліпша історична повість в нашій літературі”*», вислови самого ж автора, якщо він авторитетний, його ставлення до свого твору: *«Про це видання сам автор пише так: “Книжка “З різних літ” – це важливий момент з історії розвитку моєї поетичної натури і немовби примітка до всієї моєї творчості, яка допоможе глибше зрозуміти головний текст мого життя”*»; *«Сам автор вважав його найвдалішим своїм твором і цінував найбільше з усього свого доробку»*, через зазначення отриманих нагород: *«У 2009 році Ільма Ракуза отримала за свій роман Швейцарську літературну премію»*; *«Роман “Фелікс” став одним із фіналістів літературного конкурсу НІН у Сербії в 2007 році та був нагороджений національною літературною премією»*; *«...у Великобританії [твір – Ю. П.] отримав премію за найкращу іноземну прозу, в Швеції – відзнаку імені Августа Стріндберга...»*, наявність перекладів: *«Вірші Андрея перекладено також англійською, латиською, литовською, німецькою, польською і словацькою мовами»*; *«Твір перекладено 37 мовами»*, популярність: *«Загальний тираж книги більш ніж 130 мільйонів, понад 70 перевидань»*, порівняння з іншими видатними творами: *«Це наш український аналог “Війни і миру” чи “Тихого Дону”. Дуже український. І дуже європейський»*; *«У романі, який можна сприймати, зокрема, як діалог Сансая з епохальним орвеллівським “1984” оповідається про небезпеку ісламської релігійної диктатури, яка насувається на нашу цивілізацію»*;

✓ художні особливості твору, стиль, самобутність творчої манери автора: *«“Живий звук” – новий детективний роман Андрія Кокотюхи у стилі “нуар”. Тут є все – шляхетний стиль, тонка дотепність, призабутий романтизм, детективна інтрига, непідробна читабельність»*; *«Проза Андрія Содомори переливається в поезію, а психологічні спостереження – у філософські медитації»*; *«Роман, написаний з властивою авторові іронією, читається легко й захопливо»*;

✓ унікальність. Зазначення цікавих фактів, пов'язаних із твором, наприклад, присвяти: *«Це книжка дуже особиста: вона присвячена коханій доньці – Оксані»*, заборони: *«Після масових репресій інтелігенції 1930-х років, під які потрапив також і Валер'ян Підмогильний, роман “Місто”, як і інші твори письменника, був заборонений до 1989 року»*; відомості про першість у чомусь: *«Збірку складено з досі не друкованих поезій, віднайдених в архіві автора у зв'язку з виданням десятитомника його “Творів”»*; *«Перший український сатиричний роман ““Аристократ” із Вапнярки” (1979) одразу після виходу в світ став бестселером і розійшовся майже півмільйонним накладом»*; *«Це видання – перший в Україні переклад ранньої короткої прози Альфреда Дьобліна»*; відомості про екранізації, постановки: *«Повість... з успіхом поставлено на театральних сценах в Україні та за кордоном»*.

За наявності довідкового апарату зазначаються відомості про його склад. Це стосується насамперед документально-художніх та науково-художніх видань: *«У “Додатку” представлено малодоступні публікації про*

західноукраїнське літературне угрупування, а завершують книгу дві студії про поетичний світ “Молодої Музи” – українського літературознавця і критика 30-х рр. ХХ ст. Мирона Степняка та сучасної відомої польської дослідниці Агнешки Матусяк»; «До видання також увійшли спогади про письменника та статті критиків 1920-х рр. і сучасних дослідників»; «Видання супроводжується примітками».

Відомості про **читацьку адресу** подаються в кінці анотації окремим рядком. Чим ширша читацька аудиторія, тим загальніше буде сформульовано такі відомості: «Розраховано на масового читача»; «Видання розраховане на широке коло читачів»; «Для зацікавлених поезією. Виокремлюють і кілька груп читачів: «“Страйк ілюзій” – книжка, що становить інтерес як для фахової театральної аудиторії, так і для широкого загалу»; «Книга стане в пригоді студентам, викладачам, широкому колу зацікавлених осіб. Може бути використана як посібник у школах і вищих навчальних закладах».

Інколи видавці нестандартно, гумористично формулюють читацьке призначення видання: «Рекомендовано Міністерством охорони здоров'я – для тих, хто не має чого боятися» (Малярчук Т. В. «Згори вниз. Книга страхів». – Харків : Фоліо, 2007. – 220 с.)

Додатково у видавничій анотації можна подавати характеристику **художньо-поліграфічного оформлення** книги:

✓ відомості про кількість і характер ілюстрацій («Це видання книги Святого Письма містить 241 ілюстрацію французького художника Гюстава Доре. Виконані ще в 1864 – 1866 рр., вони досі залишаються взірцем живого осягнення засобами графіки багатовікової біблійної історії Старого і Нового Завітів від створення світу до Одкровення Йоана»; «В книжці багато історичних гравюр, картин і сучасних фотографій, що ілюструють не тільки історичний шлях, а й сьогоднішній день українців, які зберігають свою ідентичність, живучи за кількома кордонами від України»);

✓ відомості про художника-ілюстратора («Видання ілюстроване авторськими малюнками»; «Видання багато ілюстровано роботами видатних українських художників – І. Труша, О. Кульчицької, Ю. Кратохвилі-Відимської та ін., що жили і працювали в Галичині в той самий період, що і Франко. Поряд з цим у книжці використано ілюстрації відомих сучасних майстрів живопису і книжкової графіки Є. Безніска, І. Крислача та Б. Пікулицького»);

✓ відомості про поліграфічне виконання видання (наприклад, якщо це подарункове видання).

Не всі відомості мають бути зазначені в анотації. Перераховані змістові елементи – інструментарій для анотатора, який він може використовувати залежно від специфіки літературно-художніх видань. Для кожного з них буде свій набір елементів, тих, які найбільш характеризують видання, показують його переваги.

При створенні анотацій до прозових творів важливо охарактеризувати фактичний матеріал: «Якщо автор описує реальні події, показує реальних осіб під їх власними чи вигаданими іменами – про це обов'язково має бути сказано в

анотації. Особливо важливі такі вказівки в анотаціях до художньо-історичної, художньо-мемуарної, нарисової літератури» [3, 173].

Так, в анотаціях до **історичних романів** треба зазначати, якій події присвячений твір, що це за період: *«Історичний роман про одну зі найбільш трагічних сторінок повстання українського народу проти польського поневолення під назвою “Коліїщина”»; «Бурхливе XVII століття. Україна потерпає від нападів татар... Андрій з побратимами вирушає на Січ, а незабаром разом із козаками – на визвольну війну проти Речі Посполитої в лавах Богдана Хмельницького»; «У творі автор відобразив одну з трагічних сторінок минулого України, а саме сумнозвісну Чорну раду, яка відбулася 1663 року», вказати історичних осіб: «Нестримним потоком ішли борці за волю до лав мужнього очільника козаків та повстанців, сподвижника Максима Залізняка – Семена Неживого... »; «Головна сюжетна лінія – боротьба за гетьманську булаву між Я. Сомком та І. Брюховецьким після смерті Богдана Хмельницького».*

В анотаціях до видань **документальної прози (нон-фікшн)** також зазначається, які реальні події покладені в основу твору, про яких реальних осіб йдеться: *«Перша половина XIX сторіччя. Тарас Шевченко – поки що нікому не відомий маляр-підмайстер, кріпак поміщика Енгельгардта. Та невдовзі доля зведе його з людьми, які допоможуть відкрити світові його талант...»; «Коротка історія юнацького кохання славетного автора “Ловця в житті” Дж. Д. Селінджер й Уні О’Ніл – дочки драматурга Юджина О’Ніла й майбутньої леді Чаплін – під блискучим пером Бегбедера перетворюється на історію цілого життя...»*

Якщо автор сам був учасником описуваних подій, перебував у країні, про яку пише, якщо твір **автобіографічний**, це потрібно зазначати в анотації: *«Роман Єжи Пільха всуціль автобіографічний і становить своєрідний вадемекум пияцьких піднесень і падінь головного героя – непросипущого алкоголіка»; «Книга має переважно автобіографічний характер і до сьогодні залишається чи не найвідвертішою розповіддю про кошмарні будні героїнової залежності».*

В анотації до **детективу** показують загадковість події, окреслюють інтригу твору: *«Але одного разу в цьому безтурботному раю, яким вона [Рейчел – Ю. П.] представляє їхню оселю, вона побачила децю приголомшливе. Дівчина розповідає про це поліції. Та їй не вірять...»; «Чи можуть дівчата вагітніти від привида? Всі мешканці маленького острівного канадського містечка не бачать у цьому нічого дивного. Проте новоприбула українка, не позбавлена цікавості й винахідливості, береться розслідувати цю загадку», вказують, хто буде розкривати таємницю: «Жертву задушили, але вбивця чомусь вимазав тіло вугіллям. Навіщо це йому? І хто наступна жертва? Відповіді на ці питання шукає комісар Адамберг...»* Такі анотації часто створюють за допомогою питальних речень: *«Але хто здійснює ці жахливі вбивства? І як вбивці пов’язані з виявленим манускриптом? Чи містить в собі цей текст ознаку прищестя*

Сатани на Землю або несе в собі якийсь інший зміст?», якими, крім того, що зацікавлюють читача, окреслюють проблематику твору.

Якщо твір складається з кількох частин, об'єднаних спільною ідеєю, героями і / або сюжетом, тобто є **дилогією, трилогією** тощо, то варто зазначати це у виданні кожної з його частин: *«Перша книга дилогії “Сезон Кіноварі” складається з 13 розділів та містить близько 30 кольорових і чорно-білих ілюстрацій Олександра Продана»; «Повість “Тістечка з ягодами”, котра замикає трилогію, українською мовою друкується вперше».*

У видавничій анотації на **збірник літературно-художніх творів** подають:

- ✓ відомості про автора (авторів);
- ✓ відомості про задум щодо його створення: *«Одного разу десять відомих авторів... вирішили поділитися своїм рецептом радості»,*
- ✓ відомості про мету укладання збірника: *«У ній [добірці – Ю. П.] представлено репрезентативний літературний зріз, який дозволяє скласти уявлення про основні тенденції в розвитку хорватської оповідної прози (зокрема, її малих жанрів) кінця ХХ – початку ХХІ століття»;*
- ✓ відомості про принцип укладання (тематичний, жанровий, хронологічний): *«“Хорватська мозаїка” – перша в Україні добірка прозових творів (оповідань та уривків з романів і повістей) сучасних хорватських письменників; Збірка включає вірші різних періодів Хорватії: від національного становлення епохи середньовіччя до кінця ХХ століття»;*
- ✓ відомості про читацьку адресу: *«Для широкого кола читачів».*

Також можна подавати відомості про упорядника збірника, якщо він відомий своєю фаховою діяльністю, про інших відомих осіб, що брали участь у створенні видання (перекладача, художника-ілюстратора) [1, 4]: *«Антологія болгарської поезії в перекладах Дмитра Павличка...»*

Якщо анотацію складають на **збірник творів одного автора**, зазначають відомості про нього і про два-три найбільш відомі твори [1, 4; 7, 36]. Якщо у збірку прозових творів вміщено усі тексти одного жанру, скажімо, оповідання, то немає сенсу перераховувати всі твори, що увійшли до видання, адже цю інформацію споживач може побачити зі змісту. У такому випадку доцільніше зазначити кількість оповідань і коротко схарактеризувати один із творів, наприклад, той, що дав назву збірці.

Якщо в збірці різножанрові твори, це зазначається: *«Саме про стосунки з часом та віком йдеться в цій збірці, котра містить легкі та іронічні оповідання та комедійну драму “24:33:42”»; «До видання увійшли найзначніші художні твори класика української літератури. В славнозвісній бурлескно-травестійній поемі “Енеїда” дано... У п'єсах “Наталка Полтавка” і “Москаль-чарівник” об'єктивно й глибоко розкрито народні характери...»*

Якщо, наприклад, збірка містить великий чи середній епічний твір (твори) і малі прозові жанри, то доцільно роман (повість) схарактеризувати, а інші твори зазначити чи подати інформацію про них: *«До книжки увійшли також оповідання Георгі Господинова, написані у різні роки».*

В анотації на **збірник творів різних авторів** зазначаються відомості про авторів (не менше ніж про трьох) та про найбільш відомі їхні твори (про один твір кожного з них) [1, 4; 7, 36]. В анотації до антології потрібно зазначити, чим об'єднані твори: *«В антології представлені вірші російських поетів ХХ століття, чії біографії та творчі долі пов'язані з Україною»*, географічне чи часове охоплення творів: *«Друге видання антології сучасної польської поезії значно розширило коло представлених у ній авторів. Тут розміщено твори понад 100 поетів з усіх регіонів Польщі»*.

Для **збірок прози** можна виокремити такі методи подання інформації про зміст творів: 1) узагальнення: *«Усі дванадцять текстів є по суті цілісною картиною, зображенням внутрішнього руху пересічного бюргера до власного “душевного потойбіччя”. Альфред Дьоблін змальовує внутрішню катастрофу своїх персонажів, яка руйнує старанно вибудоване людське буття»*; *«“Сибірські новели” – це низка неповторних людських долі і характерів, яким з того чи іншого боку довелося пройти через криваву машину ГУЛАГу. Ці характери і долі – більш ніж реалістичні, тому що вони – свідчення письменника, який дивом вижив у страшному пеклі...»*; 2) групування: *«До книги увійшли маловідомі оповідання та казки Р. Кіплінга для дітей... Деякі з них беруть початок у світі “Таких собі казок”, інші – знайомлять нас зі старою Англією, де півжиття прожив автор з родиною»*; 3) перелік тем (створення ряду однорідних чи різнорідних елементів): *«Життєві перипетії, сюжети, розтягнені на роки, нерозділені, напіврозділені та перерозділені любові – усе це у “Прогулянці хмарами”»*; *«“Таємниця Єви” – збірка авантюрних та детективних оповідань, події в яких відбуваються переважно на початку ХХ століття. Тут і блискуче розслідування львівського комісара Вістовича, і легенда замку графа Шенборна, і, звичайно ж, нова спроба розгадати таємницю жіночого світу»*.

В одній анотації ці способи можуть поєднуватися, наприклад: узагальнення і конкретизація через перелік: *«У книжці зібрані короткі оповідання й ліричні замальовки різних авторів, об'єднані теплим настроєм, затишком і позитивом. Автори розповідають про найрізноманітніші дива у житті їхніх персонажів, як от диво пізнання Бога чи диво дружби бізнес-леді з бідним хлопчиком, що збирає пляшки біля смітників; про диво кохання з першого погляду чи трепетної подружньої любові аж до старості; про зцілення серця домашнім затишком, ковтком пахучої кави або прогулянкою улюбленим містом; про найрізніших на світі людей і про те, як бути щасливими»*; узагальнення, групування і перелік: *«Щемливі оповідання від найкращих українських авторів! Ця книга – про Львів. Про місто, яке хтось знає і любить, а хтось тільки відкриває для себе. Про вузькі вулички і затишні кав'ярні, про середньовічну бруківку і старовинні споруди... Про любов. Про життя. Про людей, які зустрічаються, розходяться, сподіваються, вірять, кохають, втрачають – і знову знаходять своє кохання... »*

У поетичних антологіях, **збірках поезій** інформаційна ємність так само забезпечується переліком порушуваних у творах тем, що постає як ряд

однорідних членів речення: *«До антології увійшли твори українських поетів ХІХ – ХХ століть, в яких розгорнуто широкий спектр мариністики – суворі романтика трудів і подвигів давніх і сучасних мореплавців, незглибима краса водних просторів, яка з давніх-давен вабить і бентежить людину, заряджає її енергією дії та пошуку, бажанням випробувати себе у шляхетному змаганні зі стихією»*.

В анотації на збірник поезії та поетичну збірку подають художню та кількісну характеристику віршів: *«В збірнику зібрано близько 400 віршів, найкращі надбання національної поезії за три століття»*, час їх написання та наявність публікацій: *«До цієї книжки Ліни Костенко увійшли нові, а також раніше не друковані поезії різних років»*. Можна зазначити кілька найвідоміших віршів, назви збірок, вірші з яких уміщено в збірнику, схарактеризувати поетичні цикли чи ліричного героя: *«Лірична героїня Ганни Чубач не тільки знаходить у собі сили і мужність сказати: “найвища мудрість – просто жити”, а й вірить “в пісню, як в молитву”»*.

При складанні анотацій на поетичні збірки широко застосовуваний прийом анотування – характеристика загальної спрямованості твору і наведення однієї-двох цитат, що дасть можливість скласти уявлення про нього, про його стиль і підсилить конкретність і переконливість анотації. Доречні й історико-літературні та короткі критичні характеристики [3, 174].

В анотації тому (книги) **багатотомного (серійного) видання** характеризують цей том (книгу), а якщо він перший, то подають також коротку характеристику багатотомного (серійного) видання загалом [1, 2]. В анотації на **видання із серії** показують його місце у ній (відкриває серію, продовжує, завершує), зазначають, яке видання по рахунку і чому саме присвячене: *«“Архетипи” є третьою книгою в серії, що має охопити багатогранну творчість талановитого Українського, з великої букви, поета-гумориста Павла Прокоповича Глазового. До збірки увійшли гумористичні, сатиричні, а часом дуже сумні й серйозні твори, що охоплюють сучасне політичне, суспільне та культурне життя України»*; *«Збірка нових оповідань талановитого українського письменника Тимофія Гавриліва увійшла до серії “Колекція ПРОЧитання”»*.

Видавничі анотації **перевидання** містять відомості про зміни у виданні порівняно з попереднім (попередніми): *«Спеціально для цього видання Іван Лучук зробив нову редакцію перекладу роману, здійсненого Степаном Масляком. Мета нової редакції перекладу – усунення всіх недоліків, нав'язаних перекладачу в радянські часи, а також – відтворення купюр та автентики, заретушованих у всіх подальших українських виданнях»* (Гашек Я. Пригоди бравого вояки Швейка (у 2-х томах). – Львів : Кальварія, 2010); *«Нинішнє перевидання останнього значного за обсягом і вершинного в ідейно-художньому плані твору Ольги Кобилянської “Апостол черні” здійснено за раритетними публікаціями: в празькому місячнику “Нова Україна” (1926 – 1928) та книзі, виданій у бібліотеці часопису “Діло” у Львові 1936 року»* (Кобилянська О. Апостол черні. – Чернівці : Букрек, 2012. – 432 с.).

Отже, видавничі анотації до літературно-художніх видань мають свою специфіку у функціях, змісті і стилі, прийомах створення.

Кожен художній твір – ідейно-естетична єдність, що, на відміну від інших творів друку, не може бути розкладена на складові частини, до них не може застосовуватись такий логічний аналіз, якому піддають будь-яку наукову роботу, підручник чи науково-популярну працю [3, 169].

На відміну від анотацій до наукових видань, мета яких якомога повніше розкрити зміст первинного документа (тому рекомендовано подавати реферати до них), в анотаціях до літературно-художніх видань зміст розкривається лише такою мірою, щоб зацікавити читача. Тобто потрібно знайти той інформаційний баланс, за якого читачеві повідомлено дещо про твір (в анотації мають бути розкриті конкретні відомості про видання, адже, подаючи абстрактні фрази, не можна викликати інтересу), показано, про що він зможе дізнатися, і водночас залишено твір непізнаним.

Тож прийоми анотування художньої літератури відрізняються від тих, що застосовуються при анотуванні інших творів. Не можна застосовувати, наприклад, анотування художнього твору по розділах, тому при анотуванні літературно-художніх видань використовується суцільне анотування. Розкривати його зміст потрібно в єдності змісту і форми, в єдності усіх складових елементів (композиції, образної системи, ідейно-тематичного спрямування, художніх засобів). При анотуванні таких творів друку доречно використовувати цитати, але неправильно усю анотацію будувати на них.

Якщо автор не дуже відомий або віддалений від читача в часі чи географічно, то потрібно більше уваги приділяти відомостям про нього, пояснити читачеві художні погляди митця, належність його творчості до певних літературних стилів чи напрямів.

Інколи для створення анотації до літературно-художнього видання, крім вивчення самого тексту художнього твору, може стати необхідним звернення до додаткових джерел, наприклад, рецензій, літературно-критичних праць.

Специфіка видавничих анотацій до досліджуваних видань виявляється і в їхньому стильовому оформленні. Тут необхідна образність мовлення, що досягається використанням стилістичного потенціалу антонімів, експресивно-оцінної лексики, метафор та синтаксичних засобів увиразнення (речення різної модальності, парцеляції, повтори).

В анотаціях до літературно-художніх видань широко вживаються описові компоненти: *“Це – збірка реальних історій з життя, звичайних і незвичайних, смішних і жахливих, романтичних і навіть трохи фантастичних»*; *«Спокійний і по-нордичному прохолодний, дебютний роман...»*; *«... цей іскрометний, веселий, дотепний гостро-соціальний твір; Роман змальовує запаморочливу кар’єру вчорашнього колоніального солдата Жоржа Дюруа»*.

Анотування творів друку – творча робота, особливо якщо йдеться про створення анотацій до літературно-художніх видань. Анотаторові потрібно знати вимоги видавничих стандартів до складання анотацій, прийоми створення

вторинних документів, закони художньої творчості та розумітися на літературному процесі.

Стиль анотації має відповідати літературному твору, характеризуватись інформаційною насиченістю і водночас образністю, експресивністю, що забезпечить прагматичні функції анотації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 7342:2013 Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях. – Чинний від 2014-01-01. – К. : Мінекономрозвитку України, 2013. – IV, 7 с.
2. ДСТУ 4861:2007 Видання. Вихідні відомості. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 45 с.
3. Библиография художественной литературы и литературоведения : учеб. / под ред. Б. Я. Бухштаба. – М. : Книга, 1971. – 400 с.
4. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації. Бібліографічний опис документів. Анутовання документів : навч. посіб. / О. М. Збанацька ; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистец. – К. : НАКККиМ, 2014. – 268 с.
5. Кушнарченко Н. М. Наукова обробка документів : підруч. / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
6. Лутовинова В. І. Анутовання як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / В. І. Лутовинова. – Х., 2003. – 44 с.
7. Складання та оформлення макета анотованої каталожної картки у виданнях : метод. рекомендації / уклад. Г. М. Плиса, О. В. Петренко ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». – К. : Кн. палата України, 2011. – 44 с.
8. Спойлер твору [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спойлер_твору (дата звернення: 10.03.2016). – Назва з екрана.

Полтавец Ю. С. Специфика издательских аннотаций к литературно-художественным изданиям

В статье проанализирована специфика функций, содержания, стиля и методики создания издательских аннотаций к современным литературно-художественным оригинальным и переводным изданиям. Дана характеристика ряда содержательных элементов, которые могут быть приведены в аннотации к изданию; они проиллюстрированы примерами.

Рассмотрены приемы аннотирования различных видов литературно-художественных изданий, в том числе изданий отдельных произведений и сборников, особенности составления аннотаций к произведениям разных родов литературы и жанров.

Ключевые слова: аннотация, издательская аннотация, структура аннотации, спойлер, литературно-художественное издание.

Poltavets Y. The specifics of the publishing annotations of the fiction editions

This paper gives the idea of functions, content, style of the annotations of the modern Ukrainian fiction editions. The information elements, which contained in the content of the annotation (information about author, topic of publication, genre, heroes of writing ect.) were devoted and illustrated.

The article appears the methods of creation of different types of annotations of the fiction editions, for example the creation the publishing annotations for the separate literary works, for the anthology of the prose and of the poetry writings.

Key words: annotation, fiction edition, fiction books, content of annotation, spoiler, fiction.